

Židé v dějinách Dobrušky

Dějiny Židů představují zcela zvláštní a ojedinělou kapitolu v dějinách lidských civilizací. Jde o jeden z mála starověkých národů, které dokázaly přežít až do dnešních dob, a to za mimořádně nepříznivých vnějších podmínek své existence. Židovský národ byl po téměř dvě tisíciletí národem bez vlastního státu, bez společně obývaného jednolitého území. Již od prvních staletí po Kristu žili Židé v tzv. diaspoře (rozptýlení) a ze své předasijské pravlasti se postupně dostávali do severní Afriky, do Evropy a v průběhu tisíciletí i na další kontinenty. Přestože jejich počet byl oproti ostatnímu obyvatelstvu mizivě malý, nedošlo téměř nikde k jejich asimilaci, naopak si dokázali uchovat svou vlastní identitu. Základem jejich jedinečnosti bylo především odlišné náboženství a svébytná kultura, až úzkostlivě udržující a zachovávající zvyky, obyčeje, tradiční hodnoty a způsob života. Tato kultura předávala zděděné z generace na generaci téměř beze změn s hlubokou vírou v lepší osud příštích pokolení.

V českých zemích se první Židé objevují koncem 9. století. Jsou to obchodníci, cestující mezi franskou říší a ostatními zeměmi. Již v polovině 10. století, jak dokládá zpráva Ibrahíma ibn Jakúba, existuje v centru země, v podhradí Pražského hradu, židovská osada. V dalších staletích se objevují nejprve v královských, později i poddanských městech a obcích po celých Čechách a Moravě.

Původní tolerantní postoj vůči Židům se začíná od 11. století obracet a vrcholí velmi tvrdými protižidovskými rozhodnutími IV. lateránského koncilu roku 1215. Židé nadále nesměli provozovat řemesla, vlastnit půdu, směli žít jen ve vyhrazených ghettech a museli se odlišovat zvláštním oděvem, či potupným znamením na šatu. Směli však půjčovat peníze na zástavu a úrok, což křesťanství jako lichvu zakazovalo. Tak postupně došlo k téměř úplnému hospodářskému a sociálnímu oddělení Židů od ostatních obyvatel křesťanské Evropy. Židé byli považováni za potomky viníků Ježíšova ukřižování, což nacházelo svůj odraz v protižidovských postojích,

vrcholících v pogromech – nelítostném vraždění Židů, ničení a loupení jejich majetku.

Právní postavení Židů v českých zemích opravila privilegia Přemysla Otakara II. z roku 1254. Židé se stávají přímými poddanými krále. Je jim zaručována ochrana a mohou se zabývat obchodem s penězi. Násilí proti Židům je posuzováno jako násilí proti královskému majetku. Za to museli Židé odvádět královské pokladně mimořádně vysoké daně a poskytovat dávky a půjčky. I tato diskriminující privilegia byla však v celých dalších dějinách ze strany panovníků nesčetněkrát porušována.

V poddanském městě Dobrušce se první Židé usazují snad již před polovinou 16. století. Je možné, že se zde objevili židovští obyvatelé, vypovězení Ferdinandem I. z královských měst ve čtyřicátých letech 16. století, ale upřesňující důkazy chybí.

První „sčítání“ Židů v Dobrušce nacházíme v právním manuálu II k roku 1618. Jsou zde uvedeny čtyři židovské rodiny: Abraham s ženou Dorotou a dcerou Annou, Lazar s ženou Justinou a synem, Lazar, kolínský Žid s ženou Lídou, a Samuel s ženou Rozinou. Další zmínka o dobrušských Židech je z téhož právního manuálu, kde je zaznamenáno, že roku 1629 pronajal magistrát Dorotě (zřejmě vdově po Abrahamovi) za tři kopy grošů ročně světnici s komorou pod radnicí. V těchto rozháraných a nelehkých válečných dobách to můžeme vnímat jako známku lidské tolerance dobrušských měšťanů vůči svým židovským spoluobyvatelům.

Útrapy třicetileté války postihly v plném rozsahu i židovské obyvatelstvo v českých zemích. Přesto však paradoxně přispěly alespoň k částečné, i když pouze dočasné emancipaci. V zájmu ekonomiky země jim Ferdinand II. povolil provozovat řemesla a volně navštěvovat trhy. Jeho nástupce, Ferdinand III., zakázal roku 1642 vypovídat Židy bez vědomí panovníka, což zřejmě souviselo s velkým úbytkem obyvatelstva. Tato práva byla po vestfálském míru v roce 1648 ještě utvrzena a rozšířena. Český sněm však roku 1650 rozhodl, že Židé mohou být pouze tam, kde jim k tomu je dáno zvláštní císařské povolení, nebo kde byli usídleni již před rokem 1618, což

se týkalo i dobroušských Židů. Přestože se Ferdinand III. proti tomuto usnesení sněmu zvláštním reskriptem v roce 1652 postavil, byli Židé z některých měst vypovězeni (např. z Hradce Králové v roce 1652, z Pardubic 1663, z České Skalice 1705).

Z Dobrušky tohoto období nemáme žádné zmínky o nepřátelských postojích vůči Židům. Zdejší židovští obyvatelé netvořili uzavřenou, územně ohraničenou jednotku, ale bydleli porůznu v nájmu po celém městě. V osmi dobroušských domech žilo u svých křesťanských „domácích“ celkem 19 osob židovského vyznání. Pravděpodobně někdy v tomto období se také ustavuje místní židovská náboženská obec.

V roce 1675 je založen dobroušský židovský hřbitov. Jak bylo obvyklé, musel být umístěn mimo město, na konci dnešní Křovické ulice. K tomuto účelu byl vyhrazen pozemek no rozloze 50 x 10 kroků, který byl později obehnán kamennou zdí. Nejstarší dochované náhrobky pocházejí z roku 1688. Představují goticko-renesanční kvadrátní typ a jsou pod nimi pohřbeny paní Šejndl, dcera Šemuelova a paní Bliml, manželka rabína Mošeho. Náhrobky z 18. století, které najdeme rovněž ve starší části hřbitova, prozrazují výrazný vliv barokního slohu.

Všechny staré náhrobky patří k typu stély – deskového kamene, zapuštěného kolmo do země. Z ozdob se vyskytují zejména u barokních náhrobků různé motivy mušlí, spirál, rostlinných ornamentů a křivek. 19. století přináší vliv klasicismu s využíváním stříšek a sloupů. Pomníky jsou zdobeny reliéfy lvů, otevřené knihy, spojených rukou, koruny („koruna dobrého jména“ jako připomenutí dobrých vlastností zesnulých) a dalšími výtvarnými prvky. Objevují se i rodová znamení, např. žehnající ruce jako symbol kněžského pokolení (kohenů), či konvice jako symbol pokolení chrámových služebníků (levitů).

Na náhrobcích můžeme sledovat i výtvarný vývoj hebrejského písma. Nejstarší stély mají plasticky vystupující tzv. čtvercové hebrejské písmo, na pozdějších je totéž písmo ryté do hloubky. Barokní a rokokové pomníky nesou opět vystupující písmo, které se v 19. století znovu mění na ryté.

Nápisy udávají datum úmrtí (v pozdějších dobách i pohřbu), jméno zemřelého, jméno jeho otce, u provdaných žen jméno manžela. Židé měli pouze jména osobní, rodinná jména byla zavedena až v době císaře Josefa II. v roce 1787. Řada nápisů vyzdvihuje i dobré vlastnosti zemřelého s použitím citátů ze Starého zákona.

Historickou zajímavostí dobrušské „zahrady mrtvých“ (jak také Židé nazývali své hřbitovy) je společný hrob židovských vojáků rakouské armády, kteří padli v bitvě u Náchoda v prusko-rakouské válce roku 1866. Hroby z 19. a 20. století se již téměř neliší od hrobů na křesťanských hřbitovech.

Na dobrušském židovském hřbitově našli místo svého posledního odpočinku i Židé z Opočna, Třebechovic pod Orebem, Nového Města nad Metují a dalších okolních míst. Pohřbívalo se zde až do druhé světové války a řada náhrobků „in memoriam“ nám připomíná i nacistické koncentrační tábory a jejich oběti.

Židovský pohřební rituál se od křesťanského odlišoval řadou zvláštností i základními přístupy. Zemřelý nesměl zůstat přes noc v úmrtním domě, proto byl ještě v den úmrtí přenesen do márnice. Zde bylo tělo rituálně omyto (tento obřad se nazýval tahara) členy pohřebního bratrstva (chevra kadiša), kteří také u mrtvého bděli až do pohřbu. Od 19. století sloužila dobrušská márnice jako místo posledního rozloučení před pohřbem a současně jako vozovna pohřebního vozu. Jak je patrné, na rozdíl od křesťanských, kde se pohřeb koná z kostela, židovské pohřební obřady se synagogou vůbec nesouvisejí. Dalším základním rozdílem je nenarušitelnost židovských hrobů. Proto do dřívějších hrobů nemohli být pohřbíváni další nebožtíci.

Jestliže bylo místa na hřbitově málo, navezla se další vrstva zeminy a náhrobek ze spodního hrobu byl dán vedle nového. V Dobrušce však pro tento způsob pohřbívání nebyl důvod.

Roku 1702 žilo v Dobrušce 22 židovských obyvatel stále v nájmu v osmi domech rozptýleně po městě. V této době bylo židovské nábožen-

ství vlastně jediným, které mohlo vedle oficiální katolické církve existovat. Je samozřejmé, že v období nejužší rekatolizace byla práva Židů minimální. Avšak i toto minimum mělo být ještě více okleštěno.

Za vlády císaře Karla VI. byl v roce 1718 vydán mandát o zřizování ghett. Na jeho základě přikázal pán opočenského panství Jeroným Colloredo z Wallsee radě města Dobrušky, aby Židům vykazala místo, kde by bydleli odděleně od křesťanů. Městská rada patrně nevyvinula valné úsilí, protože ve své odpovědi sdělila hraběti, že takové místo v Dobrušce nenašla. Až teprve na opakované rezolutní hraběcí nařízení zakoupila obec šest domů na dnešním Šubertově náměstí, které byly Židům dány na dědičný pronájem. Na základě smlouvy z roku 1721 zde našlo svůj nový domov pět židovských rodin. Šestý dům sloužil (patrně po nezbytných úpravách) jako škola a synagoga. Zároveň bylo touto smlouvou stvrzeno právo užívání pozemku pro židovský hřbitov.

Snahou Karla VI. i jeho dcery Marie Terezie bylo cílevědomě usilovat o regulaci a snižování počtu židovského obyvatelstva v českých zemích. S tímto záměrem byl v roce 1726 stanoven počet židovských rodin v Čechách na 8 541 a na Moravě na 5 106. V roce 1726 byl pak přijat silně omezující tzv. familiantský zákon, podle kterého se mohl v každé židovské rodině ženit pouze nejstarší syn. S malými úlevami za Josefa II. zůstal tento zákon v platnosti až do roku 1849. Tzv. translokační reskript z roku 1726 znamenal pak další utvrzení segregace Židů v ghettech. Dalším omezením, vyplývajícím z tohoto nařízení, byla podmínka, že židovské domy nesmějí být v blízkosti kostelů, náměstí a míst, kde se odehrávaly barokně pompézní slavnosti římskokatolické církve.

Uskutečnit tento požadavek v Dobrušce bylo prakticky nemožné. A tak v roce 1728 konstatují purkmistr a rada města, že *„při synagoze též ve zdi městské, neméně i při témž gruntu, kde Estera Židovka pozůstává, též jedna průchodilá dvířka, jakož i u Samuela Seliga ze světnice okno jedno ke kostelu obrácené se spatřuje“*. Na což jim regent opočenského panství Carl Max Clanner odpovídá „milostivým poručením“, *„aby v židovských do-*

mech, v tu ke kostelu ve zdech městských se nacházející okna a dvířka zatlučena byla“.

Této korespondenci však předcházela výměna názorů na pobývání dobrušských Židů mezi hodnostáři na vyšší úrovni. 17. září 1727 zavítal na vizitaci dobrušského děkanství (děkanem byl Jan Jindřich Junk) sám královéhradecký biskup Václav František Karel, svobodný pán z Košína. Purkmistr a radní tušili komplikace, které by mohly vyvstat v souvislosti s bydlením Židů v takřka bezprostřední blízkosti kostela, a tak se na regenta opočenského panství obrátili s prosbou, *„aby totiž židovstvo to v tom místě kde nyní obývá (...) tam na delší čas zůstávali a při tom zachováno býti mohlo a také že dosaváde při obci jinšího pohodlného místa (kde by od křesťanů oddělení býti a pobožnostem náboženství samospasitelného nepřekáželi) nevynacházíme a nemáme“.*

Obavy představitelů města se v plné míře naplnily. Očividně rozhořčený biskup zaslal 11. října 1727 Rudolfu hraběti Colloredovi obsáhlý list, v němž se odvolává na stížnost dobrušského děkana a magistrátu, kteří by podle biskupovy interpretace nejraději viděli, aby Židé byli z města úplně vypovězeni. V závěru listu se praví: *„poněvadž tedy jak církevním tak světským právem přílišnému šíření se židovstva čeliti jest, zvláště v uvedeném městě Dobrušce, kde od několika let zvláště nebezpečné a přílišné mísení se s křesťany panuje, zvláště poněvadž mládež pospolu vyrůstající, čímž nebezpečí tím více se rozmnožuje, považují za svou povinnost o té věci Vám, vysoce urozený pane hrabě, tuto zprávu podati se žádostí, abyste tomuto šíření se židovstva přítrž učinil“.* A následuje návrh konkrétních opatření, mj. odstranit nově postavenou synagogu a zrušit smlouvu o pronájmu domů Židům z roku 1721.

Pan hrabě byl ve své odpovědi podstatně stručnější a s odvoláním na rozhodnutí královského místodržitelství biskupovy návrhy diplomaticky, ale nedvojsmyslně odmítl. Svoji zjevnou nechuť se v této věci dále angažovat vyjádřil téměř farizejsky pokryteckým konstatováním, že *„není tedy v mé moci něco v té věci měniti neb rušiti“.*

Že se nehodlali angažovat ani dobrušští měšťané a že jejich údajné stížnosti byly spíše přáním biskupovým, dosvědčuje i dopis aktuára Jana Paškála opočenskému regentovi ze 3. listopadu 1727, v němž vysvětluje, že *„dostanouce já od magistrátu následující odpověď, totiž, že oni v tom na žádný způsob se upamatovati nemohou, aby jakou stížnost, která by proti respektu milostivé vrchnosti naší čelila, před Jeho vysoce biskupskou Milost byli přednesli, anobrž jen toliko na všechny otázky, jak církevní, tak také ze strany zde obývajícího židovstva (...) v samé bohulibé pravdě odpovídali“*.

Celá záležitost byla zřejmě uzavřena splněním dobře míněné rady regenta Clannera: *„Pročež sobě ku pomoci primasa a pár radních též starší obecné se tam ihned vypravíte (...) pak prohlédnete, jak by věc nejlépe se skoncovati mohla. Ta okna a dvířka neprodleně zazdíti nařídíte ...“* Spojenými silami opočenské vrchnosti a dobrušských tolerantních měšťanů nepohnula ani biskupova stížnost z 2. března 1729, adresovaná místodržitelství. Dobrušští Židé mohli ve městě zůstat i nadále.

V biskupově listu z 11. října 1727 se mimo stěžejního jádra problému mluví i o nové synagoze. Ta byla postavena pravděpodobně v letech 1721–1722 formou úpravy stávajícího domu v souvislosti se zřízením ghetta. Vydržela necelých sto let. 9. května 1806 byla spolu s ostatními židovskými domy zničena největším požárem v dějinách města. Na jejím místě záhy vyrostla druhá synagoga s bytem pro učitele a školní třídou, která padla za oběť dalšímu velkému ohni v roce 1866. Konečně, ve druhé polovině 19. století, opět na téže místě, postavili dobrušští Židé třetí synagogu v reprezentativním novogotickém stylu.

Židovské synagogy bývaly hlavním střediskem duchovního života židovských náboženských obcí, místem bohoslužebných obřadů. Jejich stavba se řídila celou řadou ustálených pravidel. Synagogy byly půdorysně orientovány (až na některé novodobější výjimky) k východu. V interiéru modlitebny byla na této straně umístěna schrána na tóru (aron ha-kodeš), která je nejdůležitějším bodem stavby. (Tóra je pergamenový svitek s ručně

psaným hebrejským textem pěti knih Mojžíšových.) Do synagogy se vstupovalo předsíní, v níž bylo umístěno umyvadlo (kijor), sloužící k umytí rukou před bohoslužbou. Z předsíně se vešlo do hlavního prostoru – modlitebny, jejíž podlaha musela být níže než vchod, což symbolizovalo verš 130. žalmu: „*Z hlubin volám Tě, Pane ...*“

Při židovských bohoslužbách seděli muži a ženy odděleně. Mužům sloužila hlavní modlitební prostora, ženy seděly v dobrušské synagoze na ženské galerii. V synagoze býval i byt duchovního a školní třída, která sloužila jako zimní modlitebna. V dobrušské synagoze zůstalo zachováno základní stavební uspořádání interiéru, jež poskytuje dobrou představu o původních funkcích všech prostor.

Zdá se, že dobrušská židovská obec po vzrušených událostech druhé poloviny dvacátých let přežila bez dalších pohrom celé 18. století s jinak Židům nepřívětivě naladěnou vládou Marie Terezie. Jediné vysloveně antisemitské vystoupení nebylo dílem dobrušských měšťanů, ale ruských vojáků, jak ve své kronice zaznamenal Václav Křeček: „*1749 roku okolo hodi-ny šesté na noc jistý žid zdejší jménem Samuel Filip, když šel z Opočna zesekaný nedaleko kamenného mostku mezi panskými poli a pulickými byl jest zabit a jeho hlava uřezána byla tak, že na malém kousku kůže držela. Bylo dumnění na ty Moskvany Rusáci, který zde v Dobrušce leželi, poně-vadž židy vystáti nemohli.*“ Jak je patrné již ze samotného tónu kronikářova zápisu, výrazně protižidovské tendence neměly ve městě živnou půdu.

Josefínské reformy znamenaly další částečné ulehčení v právním postavení Židů. Odstranily povinnost nosit potupné označení, zrovnoprávnily judaismus s ostatními konfesemi, otevřely Židům přístup k podnikání obchodnímu, řemeslnému i zemědělskému a umožnily jim dosažení vyššího vzdělání. Na druhé straně ovšem přinesly tuhou germanizaci Židů a omezení autonomie židovských obcí.

19. století přicházelo s postupnou právní emancipací Židů, která vyvrcholila úplným občanským a politickým zrovnoprávněním v Ústavě z roku 1867. Germanizace židovského obyvatelstva však znamenala vytvoření

nové základny pro konflikty s českou populací, procházející procesem tvorby novodobého národa.

Požár 9. května 1806 zničil i všech pět židovských domů a synagogu a následné události vyhrotily vztahy mezi Dobrušskými měšťany a židovskou obcí. Jablkem sváru se stalo jedno ze spálenišť domu na náměstí, které jeho majitel Žloutek prodal se svolením magistrátu Židu Pickovi. Prodej vyvolal odpor sousedů a rozlícený dav rozbořil Pickem započatou stavbu. Soudní vyšetřování, uzavřené až po několika letech, kupní smlouvu zrušilo. Další spor vznikl v roce 1810 a jeho výsledek vyzněl naopak ve prospěch Židů, pro něž bylo zrušeno ustanovení smlouvy z roku 1721, vymezující jim povinnost nakupovat pouze ve městě.

Roku 1834 byly dekretem dvorské kanceláře dány domy, obývané Židy v Dobrušce, do jejich vlastnictví, čímž došlo ke zrušení nájemního vztahu jako posledního přežívajícího ustanovení smlouvy z roku 1721. V roce 1837 přikoupili Dobrušští Židé za 60 zlatých konv. měny od obce 80 čtverečních sáhů pozemku pro rozšíření hřbitova. Hřbitov samotný byl však rozšířen a ohrazen novou zdí až roku 1881, jak o tom svědčí pamětní deska, zasazená do hřbitovní zdi.

Dobrušská židovská obec se v průběhu 19. století začala početně rozrůstat. V roce 1807 zde bylo 27 osob, 1825 dokonce 49, v dalších desetiletích tento počet stagnoval. V padesátých a šedesátých letech 19. století se počet Židů v Dobrušce pohyboval okolo 40-45 osob, na sklonku století poněkud vzrostl. Počet příslušníků židovské obce v Dobrušce se pohyboval řádově do padesáti lidí až do čtyřicátých let 20. století.

Protižidovská vystoupení byla v Dobrušce spíše mimořádnou výjimkou. Po již zmíněném konfliktu z roku 1806 vypukly ve městě protižidovské bouře pouze v obzvláště suchém a neúrodném roce 1842 a další až v závěru století, v roce 1899, v souvislosti s Hilsnerovým procesem. Obě tato vystoupení měla však své vnější impulzy a nevyplývala ze sociálního napětí uvnitř městské společnosti.

Dobrušští Židé se živilí převážně obchodem a řemeslem. Zřejmou výjimkou mezi nimi byla v 19. století svérázná osobnost MUDr. Filipa Aguilára. Jeho předkové pocházeli ze Španělska, byl vojenským lékařem turecké armády v Albánii a ve stejné funkci sloužil později v armádě rakouské. V posledních desetiletích svého života se usadil v Dobrušce, odkud na svém středomořském dopravním prostředku – oslíkovi – jezdil do své sírkárny v Sedloňově. Váženou osobností byl představitel židovské náboženské obce Seligman Neumann. Někteří Dobrušští Židé byli i členy městského zastupitelstva.

Na sklonku 19. a v prvních desetiletích 20. století patřili Dobrušští Židé mezi významné městské podnikatele. Zabývali se zejména obchodem s textilním zbožím. Připomeňme textilní zasilatelství Kornfeldovo, Fleischerovo, Bergmannovo či Thonovo, textilní obchod Ledečův, nebo ředitele tkalcovny ing. Tausika. V této době byli židovští obyvatelé Dobrušky již plně rovnoprávními a integrovanými členy městského společenství, od něhož se však vědomě odlišovali příslušností k judaistickému náboženství a udržováním židovské kulturní tradice.

Se zánikem samostatné Československé republiky se začala v hrozivých konturách rýsovat i nastávající tragédie židovského národa v naší zemi. Někteří Židé v tušení temné budoucnosti využili možnosti odejít do bezpečného zahraničí. Z Dobrušky např. emigrovali do USA někteří členové rodiny Thonovy.

Okamžitě po vyhlášení tzv. protektorátu Čechy a Morava vstoupila v platnost řada nařízení, výrazně diskriminujících Židy. Mimo jiné nesměli volně disponovat svým majetkem, měli zakázáno vykonávat některá povolání (např. lékaři, advokáti, zaměstnanci státní správy), byla omezována volnost jejich pohybu. V říjnu 1941 byly úředně uzavřeny všechny synagogy, tedy i Dobrušská.

V roce 1942 se i na našem území začalo uskutečňovat tzv. konečné řešení židovské otázky. Jeho obětí se stali i Dobrušští Židé, kteří byli násilně deportováni do určených ghatt (zejména Terezína) a později do koncent-

račních táborů. Na otřesném čísle 80 000 obětí československých Židů se podílejí počtem více než čtyřiceti mužů, žen i malých dětí i Židé z Dobrušky a okolních obcí, kteří byli nacisty zavražděni, umučeni, či podlehli následkům nelidských útrap koncentračních táborů. Přežilo jich jen pět. Ti se však po válce do Dobrušky natrvalo nevrátili, takže místní židovská obec definitivně zanikla.

Téměř čtyři staletí trvající historie dobrušských Židů dospěla v letech druhé světové války ke svému tragickému, barbarsky nelidskému a pro lidskou civilizaci ostudnému konci. Čtyři stovky let většinou tolerantního soužití židovských a křesťanských obyvatel Dobrušky patří mezi uzavřené kapitoly dějin města. Zbylo jen několik fotografií, několik předmětů v muzeu, bývalá synagoga a pečlivě opatrovaný židovský hřbitov jako památka nejcennější, která je zároveň symbolem ukončené historie dobrušské židovské náboženské obce.

*

V dubnu roku 1995 byl prováděn odborný průzkum domů bývalého dobrušského židovského města. V domě č. I (nyní čp. 45, budova Vlastivědného muzea) byl dr. Arno Paříkem identifikován sklepní zdroj vody jako mikve – rituální očištná lázeň. Mikve byla pravděpodobně zřízena již při získání těchto domů dobrušskými Židy počátkem 18. století.

Dům č. I byl největší ze židovských domů, bydlel v něm pravděpodobně představený obce a rabín nebo kantor a sloužil patrně jako centrum židovské obce. Tomu ostatně nasvědčuje i jeho označení číslem I. Velké klenuté místnosti v přízemí mohly být užívány jako modlitebna nebo škola alespoň v některém období. Tomuto určení a poloze vedle synagogy zcela odpovídá také zřízení mikve, která měla význam duchovní očisty (ponoření do vody, z něhož pochází také zvyk křesťanského křtu) a v tomto smyslu byla často zřizována v blízkosti synagogy. Prostor, kde byla mikve zřízena – podélná

valeně klenutá místnost – patří patrně k nejstarším částem stavby ještě z doby před rokem 1721, ostatní klenuté místnosti v přízemí byly snad upravovány později po požáru roku 1806, schodiště, patro a průčelí v 19. století.

Mikve odpovídá svými rozměry přesně rabínským předpisům, schody do lázně dokládají způsob jejího využití, stejně jako dřevěná výdřeva. Co je zvláště cenné a ojedinělé je intaktní dochování celého prostoru včetně klenby a dláždění z přírodních plochých kamenů, výklenek vedle lázně i okno umístěné nad ní. Celá dispozice odpovídá velmi přesně několika jiným dochovaným příkladům lázní z 18. a 19. století ve střední Evropě. Jiné lázně, objevené v České republice, jsou totiž vesměs narušeny pozdějšími úpravami a přestavbami.

Dokonce ani v Praze, kde byla objevena lázeň podobné dispozice ze 16. století u Pinkasovy synagogy, nebylo možné z prostorových důvodů realizovat její zpřístupnění návštěvníkům, ačkoli se nachází uvnitř areálu Židovského muzea.

Neprodleně po objevu v roce 1995 začalo Dobrušské muzeum připravovat zpřístupnění této unikátní památky veřejnosti. Již 4. září téhož roku byla jako součást oslav 675. výročí první písemné zprávy o Dobrušce slavnostně otevřena stálá expozice „Židé v dějinách Dobrušky“, jejíž součástí je i mikve.

Na odborné přípravě expozice se vedle pracovníků Dobrušského muzea podíleli zvláště dr. Arno Pařík, Dobrušský historik pan Václav Matouš, vikář římskokatolické církve pan Jaroslav Smrček, kazatel Církve bratrské pan Samuel Jindra, dr. Hamáčková z Židovského muzea v Praze, ředitel Státního okresního archivu v Rychnově nad Kněžnou dr. Josef Juza, pan Radovan Dražan a autor výtvarného řešení pan Vladislav Balcar.

Předseda pražské židovské obce, filmový režisér Zeno Dostál, ve svém vystoupení na vernisáži vyslovil přání, které slouží jako připomínka budoucím generacím: „Každý tento symbol, každá synagoga, každá mikve, ať

připomíná všem, hlavně dětem, že existuje na světě dobro a zákon, jako cesta pro každého člověka.“

Zusammenfassung - Juden in Dobruška

In Dobruška erschienen die ersten Judeneinwohner am Anfange des siebzehnten Jahrhunderts. Die erste schriftliche Erwähnung stammt vom Jahre 1618. Im Jahre 1666 bekennen sie schon zwanzig Einwohnwr von Dobruška zur Judenkonfession. Im Jahre 1718 wurde auf Grund einer „Kaiserlichen Anordnung“ in Dobruška für die jüdischen Einwohnwr ein „Ghetto“ errichtet, welches sich in Lebensraume des heutigen Ringsplatzes F. A. Šubert befand. Es wahren insgesamt sechs Häuser von welchen ein Gebäude als Synagoge diente. Im Jahre 1721 wurden diese Häuser den Judenbenützern erblich verpachtet, aber Eigentumsrecht erhielten die Benützer erst im Jahre 1834. Im neuzehnten Jahrhunderte kam es dann zu iener schrittweisen Gleichberechtigung der Juden mit den anderen Einwohnern der Stadt.

Zu den bedeutsamsten Personen der Juden in diesem Zeitabschnitte gehörten: Seligman Neumann, Repräsitant der Jüdischen Dorfkonfession Dobruška, Seligman Trebitsch und MUDr. Filip Agular, welche sogar Mitglieder des Stadtrates waren. Die Zahl der Judeneinwohner in Dobruška erhöhte sich ständig und vor dem zweiten Weltkriege waren es fast fünfzig Personen. Die Juden beschäftigten sich überwiegend als Geschäftsleute, eine kleine Anzahl als Handwerker. Während der Naziokupation wurden die Juden am Ende des Jahres 1942 in Ghetto Terezín und Konzentrationslagern evakuiert, wo von Ihnen 40 zum Tode gemartert wurden. Diejenigen, welche überlebten, kehrten aber nicht mehr nach Dobruška zurück und dadurch kam es hier zum Untergang des Judentums.

*

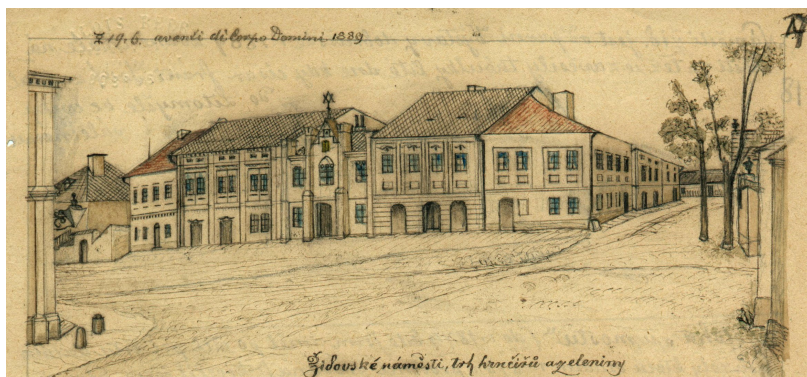
Obrazová příloha

Portrét židovského rabína

Židovské náměstí v Dobrušce před rokem 1806
(Alois Beer)

Dobrušské židovské město na konci 19. století (Alois Beer)

Klenba v čp. 46

Interiér synagogy ve třicátých letech 20. století

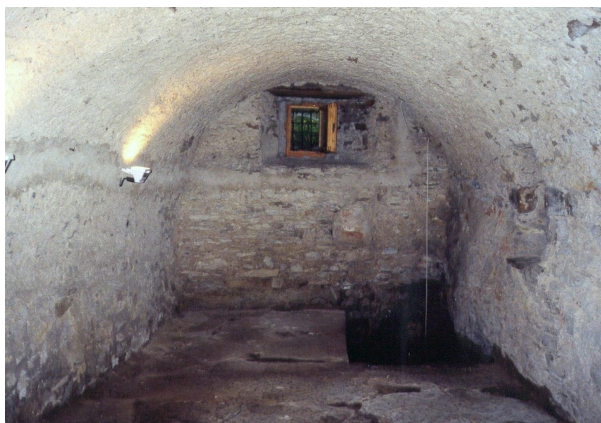
Židovské domy po požáru roku 1866

Synagoga

Rabínský dům

Mikve

Židovský hřbitov v Dobrušce (Alois Beer)

Hrob židovských vojáků z války 1866

Stará část dobrušského židovského hřbitova

Muzejní expozice v bývalém rabínském domě

Vernisáž muzejní expozice dne 4. září 1995

